

Висновки. Отже, предикати процесу та стану утворюють периферію тривалентних дієслівних предикатів. За семантичними ознаками вони охоплюють емоційно-психічні процеси та ставлення до певного об'єкта або істоти. У семантико-синтаксичній структурі елементарного речення тривалентні предикати процесу та стану вимагають участі суб'єктної синтаксеми та двох об'єктних компонентів, один із яких указує на істоту чи

предмет спрямування стану або процесу, а інший має семантику уточнення (іноді обмеження). Основним морфологічним варіантом суб'єктної синтаксеми виступає називний відмінок іменника, власне-об'єктні компоненти виражені здебільшого знахідним відмінком, а уточнювальні та обмежувальні об'єктні одиниці знаходяться в орудному або мають іменниково-прийменникові форми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Апресян Ю.Д. Экспериментальное исследование семантики русского глагола. Москва: Наука, 1997. 252 с.
2. Бабій О.Ф. Засоби вираження категорії суб'єкта стану в сучасній українській літературній мові (на матеріалі публіцистичного стилю). Лінгвістичні дослідження: Зб. наукових праць / За ред. проф. Л.А. Лисиченко. Харків: ХДПУ. Вип. 7. 2001. С. 83–87.
3. Вихованець І.Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови. АН України. Ін-т української мови; Відп. ред. К.Г. Городенська. Київ: Наук. думка, 1992. 224 с.
4. Вихованець І.Р. Система відмінків української мови. Київ: Наук. думка, 1995. 231 с.
5. Загнітко А.П. Теоретична граматики української мови: Морфологія. Донецьк: Вид-во ДонДУ, 1996. 435 с.
6. Кацнельсон С.Д. К понятию типов валентности. Вopr. языкознания. 1987. № 3. С. 20–32.
7. Леута А.И. Семантико-синтаксическая структура предложений с глагольными предикатами состояния в современном украинском литературном языке / дис. ...канд. филол. наук. Киев, 1998. 178 с.
8. Мацицька Т.Є. Граматична структура дієслівної валентності. Луцьк: Ред.-вид. відд. Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 1998. 208с.
9. Межов О.Г. Суб'єктні синтаксеми у структурі простого речення / дис. ... канд. філол. наук. Луцьк, 1998. 215 с.
10. Словник української мови: В 11-ти томах. Київ: Наук. думка, 1970–1980.
11. Степанова М.Д., Хельбиг Г. Части речи и проблема валентности в современном немецком языке. Москва: Высш. шк., 1988. 258 с.

УДК 811.161.2

ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ: ПРОБЛЕМИ, НОВІ МЕТОДИКИ, ПЕРСПЕКТИВИ

LEARNING UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE: PROBLEMS, NEW METHODOLOGIES, PERSPECTIVES

Шелест Г.Ю.,

старший викладач

ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»

Статтю присвячено актуальній проблемі вивчення української мови як іноземної. Увагу зосереджено на методах і прийомах навчання української мови для іноземців, а також на необхідності вивчення логіко-граматичної системи української мови. Увагу акцентовано на розробленні сучасної стратегії вивчення української мови як іноземної. Виділено практичну спрямованість навчання; функціональний підхід до відбору і подання мовного матеріалу тощо. Акцент зроблено на практичному аспекті вивчення мови: як користуватися українською мовою як іноземною.

Ключові слова: методика вивчення української мови, українська мова як іноземна, комунікативна організація навчального процесу, логіко-граматична система української мови, методичні прийоми вивчення української мови як іноземної.

Статья посвящена актуальной проблеме изучения украинского языка как иностранного. Внимание уделено методам и приемам обучения украинскому языку для иностранцев, а также необходимости изучения логико-грамматической системы украинского языка. Внимание акцентировано на разработке современной стратегии изучения украинского языка как иностранного. Выделена практическая направленность обучения; функциональный подход к выбору и представлению языкового материала и т.д. Акцент сделан на практическом аспекте изучения языка: как пользоваться украинским языком как иностранным.

Ключевые слова: методика изучения украинского языка, украинский язык как иностранный, коммуникативная организация учебного процесса, логико-грамматическая система украинского языка, методические приемы изучения украинского языка как иностранного.

This article is devoted to the vital problem of studying Ukrainian as a foreign language. Attention was paid to the ways and methods of teaching Ukrainian to foreigners and the necessity of mastering logical and grammar system of the Ukrainian language. Special attention was paid to developing an up-to-date strategy of learning Ukrainian as a foreign language. The practical orientation of teaching, the functional approach to the selection and presentation of linguistic material, etc. are singled out. The emphasis is placed on the practical aspect of language learning: how to use Ukrainian as a foreign language.

Key words: methods of studying Ukrainian, Ukrainian as a foreign language, communicative organization of the process of teaching, logical and grammar system of the Ukrainian language, teaching methods of learning Ukrainian as a foreign language.

Постановка проблеми. Останніми роками інтерес до української мови у світі посилюється, це пов'язано з багатьма як зовнішніми, так і внутрішніми чинниками. Як наслідок, методика викладання української мови як іноземної стала одним із нових і пріоритетних напрямів української лінгводидактичної науки. Предметом сучасних досліджень у цій царині наук стають нові методи і прийоми у навчанні української мови як іноземної. Саме методичні прийоми покликані максимально допомогти іноземним громадянам у вивченні української мови, оскільки вивчення іноземної мови є одним із головних засобів залучення до культури, менталітету народу, мову якого вивчають.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні проблемі вивчення української мови як іноземної присвятили свої дослідження такі науковці: І. Кочан, І Зозуля, В. Корженко, В. Бадер, К. Брунер, О. Туркевич. О. Туркевич виділяє чотири етапи формування методики вивчення української мови [1, с. 140]. Л. Бей та О. Тростинська у своїх дослідженнях зазначають, що під час вивчення української мови як іноземної треба враховувати психолого-педагогічні та соціально-педагогічні чинники, рівень знань на момент навчання, комунікативні потреби [2, с. 43]. Останніми роками з'явилися нові навчальні посібники, які допомагають у вивченні української мови як іноземної і дають можливість викладачам використовувати різні методики і техніки для вивчення мови: «Українська мова для іноземних студентів 1–4 курсів» (М. Арделян, 2010 р.), «Українська мова для іноземних студентів» (М. Винник, О. Гайда, І. Драч, 2013 р.) та ін.

Постановка завдання. Стаття передбачає вирішення таких завдань: визначити важливі методичні прийоми у вивченні української мови

як іноземної; виділити основні етапи навчання; окреслити мінімум вивченої лексики на занятті; сформувати ситуативно-тематичне подання матеріалу; створити навчально-мовленнєві та проблемні ситуації на заняттях; визначити комунікативний підхід у вивченні усного мовлення.

Виклад основного матеріалу. Мова будь-якого народу – це основна ознака етносу. Чужі мови люди вивчали протягом віків, але методика викладання іноземних мов виникла порівняно недавно. Методика викладання української мови як іноземної розвивається активно лише з кінця минулого століття, коли після проголошення Україною незалежності, посилюється інтерес і до мови, і до культури, і до самої держави.

Методика викладання української мови як іноземної, незважаючи на особливості, специфічні риси, є складовою частиною загальної методики викладання української мови.

Мову, як і будь-який інший складний механізм, необхідно вивчати з двох позицій: як практично на практиці використовувати набуті знання і як цей механізм працює, які він має складові частини.

Головне завдання вивчення української мови як іноземної полягає у послідовній комунікативній організації навчального процесу. Адже мова – це предмет навчання, завдяки процесу навчання учень/студент зможе розуміти, навчатися, спілкуватися, отримувати інформацію. Практичні навички володіння нерідною мовою можуть напрацюватися та існувати у відриві від теоретичного знання мови (або зовсім без теоретичної підготовки).

Сьогодні багато методистів сходяться на думці, що необхідно головну увагу приділяти вивченню логико-граматичної системи української мови. Тоді учні/студенти краще засвоюють граматику та слова, але не достатньою мірою

можуть користуватися мовою, спілкування буде викликати у них труднощі. Деякі вчені вважають, що вивчення флективних мов (якою є українська мова) сприяє розвитку розумово-логічних здібностей. Але більшість учених наполягає, щоб пріоритетною у вивченні мов була комунікативність. Вона (як основоположна категорія методики як науки) передбачає використання мови, яку вивчають, із початкової стадії навчання. Комунікативність ставить у центр теорії та практики вивчення другої мови вживання мови, її функціонування. Комунікативність передбачає вибір прийому навчання, застосування умінь і навичок, спосіб подання матеріалу, зміст загальноосвітніх завдань.

Для сучасного навчання української мови як іноземної важливим є:

- практична спрямованість навчання;
- функціональний підхід до відбору і подання мовного матеріалу;
- ситуативно-тематичне подання навчального матеріалу;
- вивчення лексики та морфології на синтаксичній основі;
- виділення етапів навчання.

Мета визначає зміст і методику навчання. Для чого обирають вивчення української мови? Насамперед для того, щоб спілкуватися, користуватися науково-технічною літературою, вільно читати, розуміти і перекладати фахові тексти, знати т. зв. «туристську» мову, яка включає стандартні розмовні фрази, елементарно будувати діалог.

Сьогодні багато молоді приїздить до України на навчання, тобто українська мова є засобом спілкування, навчання, здобуття освіти. Це передбачає досить вільне володіння українською мовою, тобто «гнучке» читання рідної літератури (спеціальної, художньої, публіцистичної), вільні бесіди на різні теми. Очевидно, що такого обсягу знань неможливо досягти за короткий термін навчання. Практичні цілі, які ставляться (навчитися читати, спілкуватися), визначаються не тільки індивідуальними потребами, але й підтримуються мовленнєвими запитами сучасного суспільства, умовами його розвитку.

Беручись за навчання української мови, необхідно чітко визначити життєві ситуації та форми спілкування, за яких учень/студент хоче користуватися українською мовою. Звідси ми вирішимо те, які тексти підбирати до занять, які тексти обговорювати на заняттях, які вправи виконувати письмово, які усно. Усе це визначає обсяг мовного матеріалу, систему усних і письмових вправ, характер викладання в цілому.

Не підлягає сумніву те, що навчання дорослих і дітей матимуть більший успіх, якщо вивчення мови буде відбуватися свідомо.

Щоб спілкуватися іноземною мовою, треба знати лексику цієї мови та правила вживання слів. Словниковий склад української мови дуже великий. Наприклад, в 11-томному словнику української мови зібрано більше 135 тис. слів. Навіть людина, для якої українська мова є рідною, не використовує всі слова, представлені у цьому словнику. На думку вчених, активний запас дорослої людини дорівнює приблизно 10–15% усього активного словникового складу її рідної мови. Визнаючи лексичний мінімум, тобто кількість слів, яку має знати іноземець, що вивчає мову протягом шести років поза мовним середовищем зазвичай називають 3 000 слів. За підрахунками вчених-методистів, 3000 спеціально відібраних слів дозволяють зрозуміти близько 95% будь-якого тексту. Якщо ж до цієї кількості додати слова, які від них походять, то можна зрозуміти вже 97% будь-якого тексту.

Лексичний мінімум – це мінімальна кількість слів, яка дозволяє користуватися мовою як практичним засобом спілкування. Лексичний мінімум – це ще й максимальна кількість слів, яку може засвоїти учень/студент у межах певної кількості навчальних годин. Тому й не вивчається на заняттях застаріла лексика, професійно-термінологічна, жаргонна та діалектна, бо ця лексика є зрозумілою у певному колі людей. До лексичного мінімуму не входить також просторічна лексика та обмежено вивчається розмовний, офіційно-діловий та інші стилі мови. Відбір здійснюється на основі нейтральної лексики. Існує декілька критеріїв відбору: семантична цінність слова, соціально-тематична співвіднесеність, здатність слова сполучатися з іншими словами, актуальність поняття, що називається цим словом.

Комунікативність передбачає таку організацію навчального матеріалу, яка б відображала специфіку функціонування відбраного матеріалу в різних життєвих ситуаціях: ситуації спілкування, яка визначає мету висловлювання, емоційне обрамлення, «будує» форму і тип мовлення, сприяє розвитку змісту спілкування нерідною мовою. Успішність опанування українською мовою залежить від того, скільки часу вже перебуває на території України людина, бо вона вже чула фрази і слова у певних ситуаціях. Характер ситуації (місце, час, стосунки співбесідників, тип і форма мовлення тощо) впливає на вибір і функціонування мовних одиниць, на розвиток здатності спілкування. На заняттях необхідно створюю-

вати різні тематичні ситуації (прохання принести ліки, подати води, подивитись книгу або журнал, запитати те, як дістатись до метро, зупинки, вокзалу тощо). У центрі такого спілкування завжди розігруються ситуації, які є типовими для національного менталітету і культури. Вони допомагають учням/студентам засвоїти типи мовленнєвих реакцій і взаємовпливів, характерних для носіїв української мови. Отже, ситуативно-тематична організація навчального матеріалу – один із суттєвих проявів комунікативності. Дійсно, для того, щоб побудувати фразу українською мовою учень/студент має зорієнтуватися в ситуації, оцінити те, що він хоче сказати, з позиції людини, мову якої він вивчає.

Можна досягти того, щоб учень/студент засвоїв мовні правила, не розігруючи ситуації, але тоді правила будуть віддалені від комунікативних потреб тих, хто вивчає українську мову. Можна навчити того, як будувати речення, фразу, але не зможемо навчити їх подати будь-яке повідомлення, невеликий зв'язний текст.

Ситуативна організація навчального матеріалу підштовхує учня/студента на прояв комунікативної активності, стимулює самостійну мовленнєву діяльність.

Завдання викладача – шукати шляхи залучення учня/студента у комунікативну взаємодію, знаходити такі шляхи і прийоми, щоб змусити вести бесіду.

Одним із засобів вирішення такого завдання є створення на заняттях навчальних мовленнєвих і проблемних ситуацій, за яких учень/студент стає впевненим у своїй здатності самостійно виразити свої думки, бажання, прагнення, вільно спілкуватися з викладачем та один з одним. Учень/студент має сам (без підтримки викладача або зразків-вправ) обмінюватися думками, вітаннями, розповідати про свої успіхи.

Особливо успішним є комунікативних підхід при вивченні усного мовлення.

Ситуативність навчання є важливою умовою вивчення української мови, тому перед викладачем поставлено завдання створити на заняттях атмосферу невимушеного спілкування. Частина таких ситуацій створюється без особливих труднощів (наприклад, спілкування викладача з учнем/студентом на занятті: прохання підійти до дошки, щось написати на дошці, стерти написане з дошки, розгорнути підручник, прочитати текст, відповісти на питання, відповісти, хто відсутній і з якої причини тощо). Наприклад, створюючи ситуацію пошуку, ми кладемо якусь річ на стіл, підвіконня і запитуюмо: «Де моя книга?»

Учень/студент відповідає: «Ваша книга на парті». Змінюючи місцеположення цього предмета, а не сам предмет, викладач стимулює таким чином відповідні репліки: Ваша книга на підвіконні, на столі тощо. Викладач може покласти предмет у різні місця і, залучаючи присутніх до бесіди (пропонуючи запитувати і відповідати, що де знаходиться), тренувати пам'ять. Ці конструкції «прив'язуються» до предметів і створюють ілюзію тренування в реальній ситуації.

Теми для розмов можуть братися з прочитаних текстів, кінофільмів, життєвих спостережень тощо. Спираючись на прочитаний текст, переглянутий фільм учень/студент будує аналогічний текст, ставить питання до тексту, виписує ключові слова, формулює тему тексту, оцінює його зміст тощо.

Комунікація передбачає групове спілкування, тому ставити такі питання можуть і однокласники, а не тільки викладач, що дасть змогу стимулювати активний обмін думками. Чим більше групових форм роботи застосовується на занятті, тим ефективнішим буде навчання.

Успішне вивчення української мови як іноземної залежить не тільки від того, яким мовленнєвим матеріалом володіє учень/студент, але й від того, як мова вивчається.

Комунікативна спрямованість навчання вимагає того, щоб будь-яке мовне явище (лексичне, граматичне...) використовувалось на занятті не ізольовано, а в тексті, реченні із зазначенням на його зв'язку з іншими явищами мови, на особливості вживання його у мовленні. Саме комунікативна спрямованість навчання вимагає того, щоб на будь-якому рівні володіння мовою (навіть на її початковому етапі), всі вправи були гранично наближені до умов мовленнєвого спілкування, створювали типові життєві ситуації.

На перших заняттях, коли учні/студенти знають лише кілька слів на позначення предметів, із якими вони стікаються постійно, вони мають розуміти їх і будувати елементарні речення типу Це книга. Ця книга цікава. Ця книга написана українською мовою тощо. Тільки-но учні/студенти засвоять прості форми запитань, можна їх запитувати так, щоб отримати у відповіді форми, які мають бути засвоєні. Наприклад, засвоюючи форми дієслова, можна використати дієслова жити, навчатися, працювати, перейти з питаннями до учнів/студентів: У якій країні ви живете? У якому місті ви живете? У якому будинку ви живете? У якій квартирі ви живете? Де ви працюєте? Де працюють ваші батьки? Де ви навчатесь? тощо. Такі питання створюють ілюзію бесіди.

Поступово накопичується кількість вивчених фраз і слів, а форми і зміст таких запитань ускладнюються, ілюзія бесіди посилюється за умови, якщо на заняттях учні/студенти не тільки відповідають на запитання, але й ставлять їх одне одному.

Центральне місце у навчальному процесі відведено тексту діалогічного і монологічного характеру, але при цьому він має включати мінімум мовного матеріалу, який відповідає цій темі й забезпечує спілкування у межах обраної ситуації або теми. Наприклад, під час вивчення теми «Мій робочий день» доцільно буде включити такі мовленнєві конструкції: кожного ранку, щодня, щотижня, о дев'ятій годині, о пів на четверту дня, дістатися за п'ятнадцять хвилин, йти до університету, відвідати друзів, дивитися новини по телевізору тощо.

Комунікативна спрямованість проходить через весь процес навчання. Учень/студент повинен уміти будувати діалоги, відповідати на запитання, розповідати про себе, про своїх рідних, друзів, використовуючи мінімум мовного матеріалу, який відповідає певному етапу навчання. Виділяють три етапи навчання: початковий, середній і вищий.

На першому (початковому) етапі навчання української мови як іноземної необхідно сформулювати на елементарному рівні навички говоріння, читання, слухання, письма на базі нейтрального стилю мовлення, тобто забезпечення можливості спілкування в обмеженому колі. Обсяг мовного матеріалу на початковому етапі включає фонетичний, граматичний і лексичний мінімум.

У межах фонетичного мінімуму розглядаються особливості артикуляції українських голосних і приголосних, особливості вимови наголошених і ненаголошених голосних. Робота над фонетикою та інтонацією є дуже важливою і необхідною, бо створює базу правильної вимови та полегшує процес комунікації.

Під час формування граматичного мінімуму враховується мета навчання, вік учнів/студентів, а також особливості рідної мови, обираються ті мовленнєві одиниці, які необхідні для активного мовленнєвого спілкування у певній сфері.

Лексичний і граматичний матеріал має подаватися невеликими дозами, щоб учень/студент активно залучався до вивчення української мови. На початковому етапі вивчення української мови як іноземної закладаються основи правильного мовлення. На цьому етапі необхідно використовувати тренувальні вправи, різноманітні мовленнєві звороти, максимально використовувати наочність, заняття необхідно проводити українською мовою, тим самим створювати ситуацію природного мовного середовища.

Висновки. Як свідчить практика і показує досвід, у методиці не існує одного ідеального методу під час вивчення будь-якого питання. На практичних заняттях у процесі викладання української мови як іноземної об'єднують і використовують кілька методів. Сучасне бачення освіти передбачає створення мотиваційного середовища для учнів/студентів у процесі вивчення української мови як іноземної.

Пропоновані у статті методи допоможуть у вивченні української мови як іноземної, зокрема сприятимуть розвитку мислення, застосуванню на практиці вивченого матеріалу, подоланню мовних бар'єрів, а також самостійно здобувати знання в умовах практичної та дослідницької діяльності.

Отже, вже на перших заняттях, коли вивчаються фонетика і граматики, необхідно наповнити процес навчання таким лексичним матеріалом, який підготує студента до майбутньої професії [3, с. 410], а учня – до успішного сприймання мовного матеріалу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Туркевич О. Становлення термінологіки методики викладання української мови як іноземної (на матеріалі діаспорних навчальних посібників). Теорія і практика викладання української мови як іноземної: зб. наук, праць. Львів, 2010. Вип. 51. С. 75–180.
2. Бей Л., Тростинська О. Проблеми викладання української мови різним категоріям іноземних студентів. Вісник Харківського Національного університету ім. В. Н. Каразіна. № 12. С. 42–49.
3. Лесная Г. Украинский язык для стран СНГ: Учебник. Москва, РГТУ, 2010. 368 с.
4. Туркевич О., Палінська О. Триступеневий підручник з української мови як іноземної на основі комунікативного підходу. Друга Міжнародна науково-практична конференція «Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті. Українська діаспора у світовій цивілізації». Львів, 18–20 червня 2008 року. С. 229–230.
5. Кочан І. Захлюпана Н. Українська лінгводидактика в іменах: словник-довідник. Львів, 2011. 236 с.
6. Корженко В., Опанасюк М. Інноваційні методи викладання української мови як іноземної у технічному університеті. Вісник Вінницького політехнічного інституту. 2011. № 1. С. 152–155.